

**MALMÖ
UNIVERSITET**

LÄRANDE OCH SAMHÄLLE
BARN-UNGA-SAMHÄLLE

Examensarbete i fördjupningsämnet
Barndom och lärande
15 högskolepoäng, grundnivå

”Det är svårare att kallpratsröra sig”

En studie om kroppslig kommunikation
och vad förskollärare kan lära av sjukhusclowners erfarenheter

”It’s harder to small talk through body language”

A Study on Physical Communication and What Preschool Teachers Can Learn
From Experiences of Hospital Clowns

Karin Wiknertz

Förord

Under min tid som pedagog i förskolan har jag haft stor användning av de kunskaper jag fått genom tidigare erfarenheter av teater och skådespelartekniker. Jag har reflekterat över hur mitt sätt att prata och röra mig påverkar barn. Därför har det varit intressant att sätta ord på vad denna kunskap innebär. I mitt yrke som pedagog har jag undersökt kroppslig kommunikation och vad kroppsligt språkande kan möjliggöra i möten med barn.

I ett tidigt skede av uppsatsskrivandet valde jag mellan att intervjua dansare och sjukhusclowner i relation till hur de upplever och tänker kring kroppslig kommunikation. Då jag bedömde att rollen som sjukhusclown har många likheter med förskolläraryrollen, valde jag denna yrkesgrupp. Genom olika kurser i teater har jag med fått erfarenheter av clownteknik. Dessa kunskaper har därför påverkat studiens intervjuer och min analys av insamlat material.

Tack till Karin Ryding, Adam Droppe, Emma Ribbing och Frederik Berg. Framför allt vill jag tacka min handledare Camilla Löf.

Abstract

Denna uppsats undersöker kommunikation mellan förskollärare och barn. Sjukhusclowner är en yrkesgrupp med expertis inom kroppslig kommunikation. Jag har använt mig av sjukhusclowners erfarenheter av kroppslig kommunikation och dess betydelse för interaktioner med barn. Forskningsobjektet är att synliggöra sjukhusclowners kunskap om kroppslig kommunikation och visa hur detta är relevant för förskolläraryrket. I uppsatsen diskuterar jag sjukhusclowners tal om kroppslig kommunikation och hur det kan bidra till att utveckla tekniker och förhållningssätt för att möjliggöra autentisk dialog mellan förskollärare och barn. Undersökningen genomfördes med kvalitativa intervjuer av tre yrkesverksamma sjukhusclowner. Under intervjuerna fokuserade jag på informanternas erfarenheter av kroppslig kommunikation i möten med barn. Till insamlad empiri har jag applicerat teorier av filosofen Emmanuel Lévinas. Lévinas syn på relationer som asymmetriska ledde mig fram till definitionen av det som kallas för autentisk dialog. Att vara autentisk i denna mening handlar om att vara lyhörd och närvarande i mötet med andra. Resultatet av studien bekräftar att kroppslig kommunikation är en tillgång för att autentiska dialoger ska uppstå. Studien belyser sjukhusclowners förmåga att improvisera och vara tillgängliga i mötet med barn, vilket jag visar är viktiga kunskaper även för förskolläraryrket. Andra lärdomar av studien är att god självkänedom, förmåga att visa sårbarhet samt att ha god kontakt med sina känslor är centrala aspekter av en förskollärares professionalitet.

Nyckelord: autenticitet, förskolläraryrket, kroppslig kommunikation, relation, sårbarhet

Innehåll

Förord	2
Abstract	3
1 Inledning.....	6
2 Syfte och frågeställning.....	8
3 Tidigare forskning	9
3.1 Forskning om kroppslig kommunikation	9
3.2 Forskning om sjukhusclowner	10
3.3 Lévinas och förskolläraryrollen	11
3.4 Studiens forskningsbidrag	12
4 Metod	13
4.1 Hermeneutisk metod och kvalitativa data	13
4.2 Urval och genomförande	13
4.3 Kvalitativ analysmetod	14
4.4 Etiska överväganden	15
5 Teori	16
5.1 Den andres ansikte och sårbarhet	16
5.2 Den andre ansikte och asymmetriska relationer	17
5.3 Om undervisning och att stå tomhänt i sin yrkesroll	17
6 Resultat och analys.....	19
6.1 Kroppslig kommunikation och autentisk dialog.....	19
6.2 Bjuda in barnet att bli aktivt	21
6.3 Kroppslig kommunikation genom kläder	23
6.4 Sårbarhet och att vara ärlig med egna känslor.....	25
7 Slutdiskussion.....	27
7.1 Resultatdiskussion	27
7.2 Relevans för yrket.....	29
7.3 Metoddiskussion	30
7.4 Förslag på vidare forskning	31
8 Referenser.....	32

1 Inledning

Det inte finns något autentiskt jag när världen försvinner skriver Lévinas (2014). Med det menar han att jaget inte existerar i sig självt utan blir till genom deltagande i världen. Enligt denna teori skapas vi i relation till varandra, vilket bekräftar värdet av relationer. Enligt Lévinas (1991) är relationer asymmetriska. Han menar att en asymmetrisk relation handlar om att värdera den andres liv högre än sitt eget. I praktiken kräver detta förhållningssätt förmåga att glömma sig själv, vara lyhörd och närvarande i den kommunikation som uppstår. Detta definierar innebörden i vad som kallas *autentisk dialog*.

Mellanmänsklig kommunikation är utbyten av meddelanden och verbalt språk är beroende av ton, mimik och gester (Madsen 2002). Denna till viss del omedvetna och ickeverbala kommunikation aktiverar mottagarens känslor (Grodal 1997). Kommunikation mellan barn och vuxen blir ofta ett verbalt utbyte där den vuxne har en privilegierad position bland annat genom att använda ord som barn inte alltid förstår. När lärare intar olika roller använder de rösten med olika tonhöjd, melodi och styrka (Koch 2017). Inkludering av barn som likvärdiga dialogpartners sker delvis indirekt genom sättet en lärare väljer att använda sin röst.

En sjukhusclown besöker barn som är inlagda på sjukhus (Linge 2007). Ofta associeras clownyrket med underhållning. Humor och lekfullhet är en stor del av yrket men de tekniker och förhållningssätt som används av sjukhusclowner handlar framför allt om öppenhet samt att vara tillgänglig och lyhörd (Klein 2003). Denna yrkesgrupp möter barn som är sjuka och fokuserar på det som är friskt. Sjukhusclowner är tränade i att använda kropp- och röstuttryck för att skapa en tillåtande och lekfull atmosfär i kommunikation med barn.

Clownen har ju en möjlighet där att skapa någonting annat. Det är det som är det fina tycker jag med clownen. Clownen är ju sårbar, ska vara sårbar karaktär. Sårbarheten finns bortom det här kallpratandet för säkerhets skull. Ett prat kan också vara sårbart, beroende på vad man säger. Men jag känner att jag själv och jag ser mina kolleger också, ofta lyckas nå ett sårbart tillstånd. Där ett möte blir mycket mer än kallprat. Utan når nått mer kanske av mänskliga behov som att bli sedd, att visa ledsamhet eller genuin glädje. Det lockas fram mycket tydligare i det ordlösa och fysiska tror jag. Det är svårare att kallpratsröra sig (Informant nr. 3).

Citatet ovan uttrycker att kroppslig kommunikation är ett sätt att ta in varandra på fler plan än att prata med ord. Detta bekräftas av Granström (2010) som förklarar att kroppslig kommunikation inte bara består av symboler utan också är direkt och därmed kommer närmre den verklighet som inte helt kan beskrivas med verbalt språk.

Sjukhusclowner och förskollärare har flera gemensamma nämnare då båda yrkesrollerna arbetar med barns lek och välbefinnande. Sjukhusclowner träffar oftast barn vid endast ett tillfälle medan en förskollärare möter samma barn under flera års tid. För att autentiska dialoger ska uppstå har båda yrkesrollerna behov av att leva sig in i barns perspektiv. Att inta barns perspektiv kräver känslighet, den vuxnes förmåga till empati samt kognitiv förståelse av barns värld menar Sommer, Pramling Samuelsson och Hundeide (2013, refererad i Koch, 2017).

Interaktionen mellan förskollärare och barn är betydelsefull för lärandet i förskolan. (Alvestad & Bergem & Eide & Johansson & Os & Pálmadóttir & Pramling Samuelsson & Winger, 2013). 2016 presenterade Skolverket särskilda riktlinjer för gruppstorlekar på förskolan och flertalet kommuner visade sig då ha barnantal som låg över genomsnittet (Skolverket, 2016). Studier visar att den största utmaningen för förskollärare verkar vara barngruppens storlek (Alvestad et al, 2013). Antalet barn påverkar möjligheten för att samtal ska uppstå. Med en mindre barngrupp kan förskollärare se och lyssna mer på varje individ. Förskollärare uttrycker oro över att inte kunna ge varje barn tillräckligt med uppmärksamhet (jfr Bratterud, Sandseter & Seland, 2012). I en studie av Persson och Tallberg Broman (2019) beskriver förskollärare känslor av frustration och otillräcklighet över att inte kunna stötta varje barn. Detta innebär att förskollärare inte känner att de kan skapa de autentiska dialoger det skulle vilja, vilket visar att det finns behov av verktyg som kan stötta förskollärare att trots dessa förutsättningar kunna skapa autentisk interaktion med barn.

2 Syfte och frågeställning

Forskning visar att förskollärare upplever otillräcklighet över att inte kunna stötta och lyssna till varje barn (Persson & Tallberg Broman, 2019). Därför har jag valt att göra en studie där jag använder mig av sjukhusclowners erfarenheter av kroppslig kommunikation och dess betydelse för interaktioner med barn. Mitt syfte är att diskutera hur sjukhusclowners tal om kroppslig kommunikation kan bidra till att synliggöra tekniker och förhållningssätt för att möjliggöra autentisk dialog mellan förskollärare och barn.

Den frågeställning jag har med mig i min analys av empirin syftar till att överföra sjukhusclowners kunskap om kroppslig kommunikation till förskolläraryrollen.

Frågeställningen är:

- Vad kan förskollärare lära av sjukhusclowners erfarenheter av kroppslig kommunikation i möten med barn?

3 Tidigare forskning

I det här avsnittet presenterar jag forskning relaterad till studiens olika kunskapsområden. På grund av att ämnet utgör en skärningspunkt mellan olika forskningsfält har jag valt att avgränsa tidigare forskning till kombinationer av relevanta begrepp. Jag har använt mig av sökmotorn ERIC via EBSCO och skrivit in begreppen *nonverbal communication*, *dialogue* och *preschool teacher* samt kombinationen *interaction*, *teacher role* och *paralinguistics*. För att ta reda på vad som publicerats i svensk forskning har jag i Swepub skrivit in kombinationen *förskola* och *multimodal*. I Swepub sökte jag på *hospital clown* för forskning direkt kopplad till detta yrkesområde. Då min uppsats även berör förskolläraryrollen presenterar jag forskning från ERIC via EBSCO relaterad till begreppet *teacher role* tillsammans med *Lévinas* som är min teoretiska resurs. I Swepub gav motsvarande svenska sökord inget resultat så jag valde istället kombinationen *lärare* och *relation*.

3.1 Forskning om kroppslig kommunikation

Det mesta av forskning som gjorts på interaktion mellan barn och lärare har utgått från verbalt språkande skriver Strickland och Marinak (2015), vilket också bekräftas av Kreiman och Sidtis (2011). Trots detta har Lierberman (2012, refererad i Koch, 2017) fastställt att relationen mellan kroppsliga uttryck och ord är en avgörande faktor i kommunikativ interaktion. Mercer och Howe (2012, refererad i Strickland & Marinak, 2015) har visat att ickeverbalt kommunikation spelar betydelsefull roll för barn till barn interaktioner men också i instruktioner mellan lärare och barn när det kommer till yngre barn. Även konversationer som studerats utifrån verbalspråkliga skillnader visar styrkan hos ickeverbala komponenter för att förståelse ska uppstå (Rogoff 2003).

Sökning i ERIC via EBSCO på kombinationen *preschool teacher*, *dialogue* och *nonverbal communication* gav fyra träffar på internationell forskning. Ur denna sökning kom en artikel med titeln *Not Just Talk, But a ‘Dance’!* Strickland och Marinak (2015) visar att autentisk dialog mellan lärare och små barn är avgörande för barns lärprocesser. Artikeln beskriver hur lärares ickeverbala och verbala respons öppnar och stänger rum för samtal. Studien visar också att om lärare svarar barn med känslomässig nyfikenhet och försätter sig i en position av att vara medlärande så skapas rum för dialog (Strickland & Marinak 2015).

Nästa steg var att skriva in *interaction*, *teacher role* och *paralinguistics* i sökmotorn ERIC via EBSCO. Genom denna sökning kom jag fram till två artiklar varav en om röstens inverkan på rollen som förskollärare. Artikeln heter *Sounds of Education: Teacher Role and Use of Voice in Interactions with Young Children* (Koch 2017). I artikeln beskrivs att val av tonhöjd, melodi och styrka i rösten påverkar hur barn mår och blir engagerade i en situation. Författaren menar att rösten avslöjar emotionella meddelanden som barn intuitivt tar emot och reagerar på. Val av röstens tonhöjd, melodi och styrka påverkar dessutom huruvida barn ges möjlighet att bli aktiva deltagare i demokratiska processer (Koch 2017).

Utifrån begreppet *förskola* i kombination med *multimodal* hittade jag åtta studier i Swepub. En av de studier jag fann var Lindstrands avhandling *Små barns tecken- och meningsskapande i förskola. Multimodalt görande och teknologi* (2015). Lindstrands avhandling handlar om hur barns görande kan ses som uttryck för litteracitet. Den lyfter fram hur små barns spontana tecken- och meningsskapande skapas genom kroppsligt deltagande i interaktion med andra. Därför menar Lindstrand att förskolan behöver ha fokus på barns kroppsliga handlingar och skapa miljöer och aktiviteter som gynnar multimodalt berättande. Även Skaremyr (2014) skriver i sin avhandling *Nyanlända barns deltagande i språkliga händelser i förskolan* om hur kombinationen av olika kommunikativa redskap såsom kroppslig kommunikation blir en väg för nyanlända flyktingbarn att delta i kommunikativa händelser på förskolan.

3.2 Forskning om sjukhusclowner

Sjukhusclownen är en yrkesroll som vuxit fram i USA från 1980-talet och framåt (Gryski 2003). För att bli sjukhusclown finns särskilda utbildningar så som ”The Big Apple Circus” i New York och ”Le Rire Médicin” i Frankrike. Tyrdal (2002) menar att sjukhusclownens yrkeskunskap består av att utgå från barns lekbehov och skapa en tillitsfull situation. En av sjukhusclownernas uppgifter är att signalera att alla känslor är tillåtna (Klein 2003). Sjukhusclowner inkluderar verbala och icke-verbala signaler samt tycks väcka barns vilja att relatera. I mötet med en sjukhusclown lyfts det friska hos barnet fram och mötet kan leda till att barnet får större tilltro till sin egen förmåga vilket stärker välbefinnandet (Klein 2003). Utifrån dessa aspekter kan vi se att sjukhusclowner bekräftar barns kapacitet att vara aktiva och handlingskraftiga.

Vid sökning på begreppet *hospital clown* fann jag via Swepub två publikationer av en svensk forskare vid namn Lotta Linge. Linge (2007) har bedrivit kvalitativ forskning på sjukhusclowners arbetsinsats med vård av sjuka barn. De aspekter av sjukhusclowners kommunikation som Linge tar upp är synkronisering av rörelsemönster, ickeverbal kommunikation med balanserat tempo, lyhördhet och samarbete. Linge (2007) beskriver clownkaraktären som en anspråkslös gestalt med låg status som ger barn utrymme att växa. Författaren skriver att nyttan med sjukhusclowner ofta ifrågasätts och söker därför kunskap om kommunikationsprocessens effekter.

Där kroppens möjlighet att kommunicera finns i tystnaden... det finns en vila i detta... att vila i mötet, där andra signaler aktiveras... Lekens vagga finns i rörelserna... att dela det gemensamt... ger en djup känslomässig relation... exempelvis hos en liten passiv flicka som inte ville ha kontakt... jag såg att hon rörde lite på sin stortå... jag fångade det och rörde likadant på min stortå... hon rörde fler tår... och jag gjorde likadant ... hon styrde i en tå-kommunikation... kravlöst (Linge 2007, s. 187).

I citatet lyfter Linge (2007) fram sjukhusclowners lyhördhet och förmåga att fånga upp små kroppssignaler hos barnet men också den kommunikativa tystnadens möjligheter. Synkroniseringen mellan barn och sjukhusclown ger en känsla av samhörighet och välbefinnande. Bauer (2007) menar att hjärnans spegelneuroner påverkar vad som kan kallas för känslomässig smitta mellan människor. Ett av sjukhusclownernas bidrag till avdelningarna de besöker är den kravlösa glädje som sprider sig under deras besök (Linge 2007).

3.3 Lévinas och förskolläraryrollen

I sökandet efter forskning på rollen som lärare använde jag orden *Lévinas* och *teacher role* i ERIC via EBSCO. Här fann jag sex träffar varav en var artikeln *Receiving the Gift of Teaching: From "Learning from" to "Being Taught By"*. Biesta (2013) menar att undervisning kommit att handla om att skapa utrymme för att lärande ska uppstå, men föreslår istället synen på undervisning som en gåva. Denna artikel redogör jag mer för i teoridelen då den även belyser Lévinas teorier.

I Swepub gav sökorden *lärare* och *relation* 421 träffar. Trots detta rika omfång av studier fastnade jag för artikeln *Yrkeskunnande – i - relation: Teoretiska perspektiv på lärares grundkompetens* (Aspelin & Persson 2009) då denna text belyser varför autenticitet är en central del av lärares professionella kompetens. I artikeln definieras autenticitet av Fibæk

Laursen (2004, refererad i Aspelin & Persson, 2009) som menar att det innebär förmåga att förkroppsliga budskap och därmed upplevas som trovärdig. En autentisk lärare ser och bemöter inte elever som en anonym massa utan som enskilda individer. Läraren har dessutom förmåga att korrigera utsträckningen mellan närhet och distans i relation till eleverna. Att äga autentisk förmåga innebär också att kunna avväga vilken grad av känslomässighet och personlighet undervisningen ska ha utan att få privat prägel. Det är inte inuti läraren utan tillsammans med eleverna som det pedagogiska mötet sker. Autenticitet och professionalism är enligt författarna ingen motsats utan autenticitet är professionalism på högsta nivå. Aspelin och Persson (2009) menar att autenticitet tillsammans med ämneskunskaper, teoretiska kunskaper i pedagogik eller didaktiska färdigheter bildar lärarens professionalism.

3.4 Studiens forskningsbidrag

Då denna uppsats kombinerar Lévinas teorier med sjukhusclowners erfarenheter av kroppslig kommunikation i relation till förskolläraryrollen skapas en diskussion som relaterar till tidigare forskning på kroppslig kommunikation. Till denna analys adderar jag något till det som skrivits om läraryrollen med hjälp av Lévinas filosofiska tänkande.

Det finns en hel del skrivet om lärare och relationer och även om sjukhusclowners kommunikationsmetoder och varför dessa är användbara i interaktion med barn på sjukhus. Det som saknas är forskning om hur kunskap om kroppslig kommunikation kan appliceras på förskolläraryrollen. Detta är mitt bidrag till utveckling av rollen som förskollärare.

4 Metod

I detta kapitel kommer jag beskriva mitt tillvägagångssätt för genomförande av studien. Jag redogör för vald teoribildning och vilken typ av data jag samlat in. Jag kommer presentera mitt förhållningssätt under de intervjuer jag gjort, hur jag analyserat data samt mina etiska överväganden.

4.1 Hermeneutisk metod och kvalitativa data

Studien har genomförts utifrån hermeneutisk tradition. Det innebär att studien grundar sig på föreställningen om att vår uppfattning av att verkligheten bygger på tolkningar av den (Lundin 2008). Hon menar att kärnan i hermeneutisk metod ligger i subjektiva upplevelser. Lundin (2008) skriver att tolkningar av social verklighet innebär att utforska sociala fenomen för att förstå dem på ett nytt och fördjupat sätt. Det kan handla om att studera informanter men också forskningsprocessen och den som forskar menar Lundin.

I hermeneutisk forskning analyseras kvalitativa data. Bland de insamlingsmetoder som används för att samla in dessa data är intervjuer vanligt förekommande (Justesen & Mik-Meyer 2011). Syftet med att samla in kvalitativa data är att fördjupa förståelsen för det som undersöks. Denna datainsamling gör det sedan möjligt att lyfta fram språkliga beskrivningar av informanters erfarenheter, tankar och idéer (Ibid.). En definition av kvalitativ metod är att den tillvaratar beskrivningar av informanters livsvärld för att tolka innebörden hos ett fenomen (Kvale & Brinkmann 2014). Kvale och Brinkman (2014) menar att en kvalitativ forskningsintervju är som ett samtal där två personer kommunicerar om något som intresserar båda parter. Detta menar han är en särskild form av samspel mellan två personer som syftar till kunskapsutveckling.

4.2 Urval och genomförande

Då jag valt att göra en kvalitativ studie har jag genomfört tre semistrukturerade intervjuer som var och en varade i en timmes tid. Jag samlade in materialet och gjorde röstinspelningar som jag sedan transkriberade. Efter det fördjupade jag mig i empirin.

För att synliggöra erfarenheter av kroppslig kommunikation har jag valt att intervjua sjukhusclowner då detta är en väsentlig del av deras yrkeskunskap. I mitt sökande efter intervjurespondenter använde jag mig av ett bekvämlighetsurval (Alvehus 2019). Det innebar att jag tog kontakt med en producent för en clownorganisation i Sverige som ställde frågan till några av de aktiva sjukhusclownerna som arbetar där. Detta ledde mig fram till två informanter och det tredje urvalet skedde genom personliga kontakter. En fara med bekvämlighetsurval är att undersökningen inte representerar fenomenet som undersöks utan snarare visar uttalanden från en specifik grupp (Alvehus 2019).

Under intervjuerna valde jag semistrukturerad metod då färdigformulerade frågor kan begränsa samtalet och försvåra intervjuarens förmåga att lyssna öppet (Hallin & Hellin 2018). Jag inledde varje intervju med att berätta att studien handlar om kroppslig kommunikation. Därefter lät jag informanterna prata utifrån de associationer som väcktes. Den som intervjuar enligt semistrukturerad metod behöver inte hålla sig till exakta frågeformuleringar utan valt tema genererar vilka vägar mötet tar (Ibid.). En kvalitativ forskningsintervju erbjuder möjlighet att förändra frågor och lägga till motfrågor utifrån vad som uppstår under samtalet (Justesen & Mik-Meyer 2011). Jag lyssnade öppet och ställde följdfrågor vid ett fåtal tillfällen. Detta skedde när informanten berättade om något jag uppfattade som särskilt intressant baserat på min förförståelse av kroppslig kommunikation.

4.3 Kvalitativ analysmetod

Hallin och Hellin (2018) skriver att intervjuer gjorda med semistrukturerad metod låter intervjumaterialet forma analysen. Till hantering av insamlad empiri har Giorgis (2009) formulerat ett tillvägagångssätt för att omvandla och analysera materialet. Författaren menar att första steget är att läsa igenom empirin för att skapa sig en översiktlig uppfattning om vad som förmedlas för att sedan bryta ner varje text i mindre delar. Jag läste igenom empirin ett flertal gånger för att bekanta mig med vad som sagts och sökte sedan efter meningsbärande enheter. Jag skapade mellan 15 till 20 kategorier utifrån vad som visade sig för mig i varje enskild intervju. Dessa enheter var uppfattningar, upplevelser och föreställningar som jag kategoriserade utifrån gemensamma teman. Giorgi (2009) skriver att de meningsbärande enheterna ska relateras till varandra. Jag sammanförde därför samtliga kategorier för att ta reda på vad som återkom i två eller alla tre intervjuerna. Detta material fogade jag samman till en ny helhetsbeskrivning och valde ut fyra kategorier för analys. I min helhetsbeskrivning har

jag analyserat informanternas utsagor genom de begrepp jag funnit relevanta för kommunikation med barn i förskolan.

För att fördjupa resultatet av undersökningen har jag använt mig av tidigare forskning och analyserat materialet tillsammans med dessa resultat. Som ett sista led applicerade jag vald teori och diskuterade det analyserade materialet genom den.

4.4 Etiska överväganden

För att genomföra denna studie krävs att jag följer riktlinjer för god forskningssed. Jag har därför tagit del av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2011). De fyra allmänna huvudkraven är informationskravet, nyttjandekravet, samtyckeskravet och konfidentialitetskravet. Informationskravet handlar om att jag meddelat informanterna om studiens syfte och att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som insamlas inte kommer att användas för något annat syfte än just denna studie (Ibid.). Detta beskrev jag muntligt för samtliga informanter innan samtalet började.

Samtyckeskravet syftar till att varje informant själv har rätt att bestämma över sin medverkan och för att förtydliga detta fick de ge sitt skriftliga samtycke (Ibid.). I dokumentet skrev informanterna på att de själva har beslutanderätt över hur länge de vill delta. I konfidentialitetskravet ligger att uppgifter om informanternas deltagande i studien ska förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan ta reda på deras medverkan och att uppgifterna behandlas genom sekretess (Ibid.). Förvaring av samtyckesdokument sköttes i samråd med handledare. Jag följer även kravet om tystnadsplikt (Vetenskapsrådets forskningsetiska principer 2011).

I vetenskapsrådets riktlinjer (2011) anges att etiska överväganden har avgörande roll för ett ansvarfullt förhållningssätt till den forskning som görs. Då anonymisering av informanternas uppgifter är en förutsättning för deras integritet använder jag fingerade namn i min uppsats.

Då jag redan är bekant med clownernas arbetssätt upplever jag att det har varit enkelt att ställa följdfrågor till informanterna, men det finns samtidigt en risk att jag övertolkar informanternas uttalanden och läser in mer information än vad som sägs i intervjuerna. Därför har jag försökt att förhålla mig neutral till materialet och försökt skapa mer distans till innehållet. Detta gjorde jag bland annat genom att låta empirin vila under en tid innan jag kategoriserade materialet.

5 Teori

I detta kapitel kommer jag presentera uppsatsens teoretiska resurser. Teorin baserar jag på filosofen Lévinas men också på Biesta, Ceder och Tinning utifrån deras texter som inspirerats av Lévinas.

Emmanuel Lévinas föddes 1906 i Litauen och levde därefter i Ukraina vilket innebar att han upplevde ryska revolutionen (Lévinas 1988). Under andra världskriget blev Lévinas tillfångatagen och förflyttad till tyskt arbetsläger. Större delar av hans familj dödades i koncentrationsläger. Då Lévinas (1988) skrivit om att mötas ansikte mot ansikte väcktes tanken att applicera hans teorier på sjukhusclownernas erfarenheter av kroppslig kommunikation. Detta blev intressant då begreppet ansikte rymmer både kroppslighet och mellanmänsklig kontakt vilket är relevant för studien.

5.1 Den andres ansikte och sårbarhet

Lévinas (1988) lyfter fram ansiktet som en symbol för mänsklighet. Ceder (2014) skriver att begreppet ansikte mot ansikte beskriver ett fysiskt möte och är en uttrycksfull del av människans yttre gräns. Ansiktet synliggör oss inför varandra och Lévinas (1991) menar att människors kroppsspråk är avslöjande.

I mötet med den andres ansikte visar sig det sköra i människan. Tinning (2017) har i avhandlingen *The Ambivalent Potentiality of Vulnerability* använt sårbarhet som ett nyckelbegrepp i museipedagogik. Tinning menar att sårbarhet inte bara begränsar utan också öppnar för möjligheter. Hon skriver att sårbarhet ofta förstås som något dåligt som ska överkommas. Av detta perspektiv följer en syn på människan som utlämnad inför världen och därmed självständig som individ. Människans sårbarhet visar att vår kraft har en gräns vilket betonar människans ömsesidiga beroende i lärandesituationer. Tinning menar att Lévinas definition av sårbarhet tar fram öppenheten inför den andre som grund för kommunikation där den andre är olik mig och att jag därför alltid har något att lära från den jag möter (Tinning 2017).

5.2 Den andres ansikte och asymmetriska relationer

Ceder (2014) skriver att Lévinas syftar på ansiktet som en metafor för individens mänsklighet med innebörd av att möten är etiska och rymmer oändligt ansvar för den andre. Att se in i en annan människas ansikte handlar alltså om att se den andres oändlighet och därmed förhålla sig öppen inför vem den andre kan vara (Lévinas 1991).

Lévinas (1991) skriver att det hos varje människa finns något som går utanför våra förväntningar. Därmed menar han att det alltid finns saker hos människan som överskrider generaliseringen av henne. Vi kan kategorisera det vi ser men det finns också saker som inte kan fångas eller förstås menar Lévinas. Hans utgångspunkt är skillnaden mellan jaget och den andre. Denna skillnad definierar han som asymmetriska positioner. Olikheten har inte att göra med individens identitet utan oberoende av vilken skillnad som finns mellan mig och den andre är ansvaret oändligt (Lévinas 1991). Ceder (2014) föreslår att applicering av Lévinas tankar om asymmetri på pedagogiska relationer inte betraktar asymmetrin mellan rollen lärare och rollen elev utan på en filosofisk nivå som överskrider rollerna. Han skriver att den som är olik mig kan jag alltid lära mig något av oavsett om jag är lärare eller elev.

5.3 Om undervisning och att stå tomhänt i sin yrkesroll

Biesta (2013) menar att undervisning kommit att handla om att ge förutsättningar för lärande och att en lärare därmed betraktas som en tillgänglig resurs. Han argumenterar för att undervisning istället ska förstås som att lärare erbjuder en gåva, där mottagandet av undervisningen ligger bortom lärarens kontroll. Biesta använder Lévinas tankar om det transcendentia för att utforska skillnaden mellan att lära från och upplevelsen av att bli undervisad. Biesta lyfter fram en lärarroll som bedriver undervisning där det som lärs ut kan liknas vid en gåva, till skillnad från synen på läraren som en tillgänglig resurs som elever kan lära från eller inte. Den definition av undervisning som Biesta argumenterar för, bidrar till att lyfta fram värdet av mötet mellan lärare och elev. Denna definition bekräftar därför vikten av interaktion och att som lärare skapa autentiska möten med barn.

Levinas (1998) skriver att kommunikation med den andre innebär en njutningsfull osäkerhet och i relation till detta uttalande menar Biesta (2008) att en lärare ska kunna stå tomhänt i sin

yrkesroll. Om det inte finns några färdiga svar för vad utbildning ska leda till behöver lärare kunna hantera denna insikt och ha en öppenhet inför mötet med elever. I detta ingår att undvika förutfattade meningar om vem ett barn är, vilket gynnar möjligheten att skapa trygga relationer. Biestas (2008) resonemang om att stå med öppna händer inför sina elever är betydelsefullt för min studie då det belyser att lärare ska kunna härbärgera osäkerhet i mötet med den andre. Då sjukhusclowner träffar barn som befinner sig i en utsatt position, blir öppenheten inför vem barnet kan vara särskilt betydelsefull.

6 Resultat och analys

Förskollärare och sjukhusclowner har många likheter i sina yrkesroller då båda yrkesrollerna arbetar med barns lek och välbefinnande. Linge (2007) beskriver ett flertal kommunikationsmönster som används av sjukhusclowner. De aspekter hon tar upp är synkronisering av rörelsemönster, ickeverbal kommunikation med balanserat tempo, lyhördhet och samarbete (Linge 2007). I min analys kommer jag presentera de kategorier jag funnit i empirin samt analysera materialet med hjälp av uppsatsens teoretiska begrepp och tidigare forskning.

6.1 Kroppslig kommunikation och autentisk dialog

Ett möte mellan barn och sjukhusclown berör barnets alla verbala och icke-verbala signaler tillsammans med clownernas verbala språk och kroppssignaler (Linge 2010). Uppsatsens fokus på den kroppsliga kommunikationens möjligheter bekräftas av Mercer och Howe (2012, refererad i Strickland & Marinak, 2015) som visar att ickeverbal kommunikation spelar avgörande roll för barn till barn interaktioner samt i instruktioner mellan lärare och barn när det kommer till yngre barn. Jag har i detta kapitel valt ut två citat som beskriver hur kommunikation som baseras på kroppsligt meningsutbyte skiljer sig från verbal kommunikation.

När man kommer in så blir det en trygghet av att säga ”Hej, vad gör du för någonting? Vad heter ditt gosedjur som sitter där? Känner du den personen? Det är min mamma.” Bara prat liksom. Det blir liksom ett safety-ankare att fastna i. Vi är bra på att kallprata och skapa socialt trevliga situationer med främlingar. För att inte fastna i någon slags obekvämt varande bara liksom (Informant nr. 3).

I citatet diskuteras hur människor kan komma att kommunicera mer ytligt då verbalt språk blir den dominanta uttrycksformen. Informanten menar vidare att ett möte som skapas med rörelser ger längre tolkningstid vilket genererar fler associationer och mer fantasi. Samma informant beskriver att tecken på om en ickeverbal kommunikation fungerar är ögonkontakt, delat tempo, skratt och turtagande i handling. Detta resonemang bekräftas av Strickland och Marinak (2015) som beskriver hur lärares ickeverbala och verbala respons öppnar och stänger rum för samtal. Vi kan i exemplet ovan se att informanten beskriver hur verbalt tal kan stänga

möjligheter för att autentisk dialog ska uppstå. En av informanterna jämför verbalt tal i relation till kroppslig kommunikation i följande uttalande.

Om vi rör oss, så öppnar vi upp för att barnen kan röra sig. Ju mer vi pratar desto mindre möjlighet för rörelse skapar vi. Så funkar ju vanliga livet. Pratar man med någon så pratar man tillbaka. Då gör man inte en rörelse tillbaka (Informant nr. 3).

I citatet uttrycker informanten hur ett samtal tenderar att bli antingen mer baserat på verbalt respektive kroppsligt språk. Informanten uttrycker också att om vi bara pratar verbalt så förändrar vi inte rummet utan fortsätter vara ett barn i en sjukhussäng som ställer frågor till en clown. Vad som däremot kan hända när handling och fantasi samverkar mellan barn och sjukhusclown är att sjukhusmiljön förvandlas. Informanten beskriver vidare att exempel på det är när torkpapper formas till bollar och förvandlar sjukhusrummet till ett snöbollskrig.

Förmåga att kommunicera kroppsligt får särskild betydelse i möten med barn med annat modersmål. En studie visar att i samtal mellan personer med olika verbala språk visar styrkan hos ickeverbala komponenter för att förståelse ska uppstå (Rogoff 2003). Detta bekräftas av Skaremyr (2015) vars avhandling undersöker kommunikationsstrategier hos nyanlända flyktingbarn i förskolan. I tidigare forskning synliggörs alltså vikten av ickeverbal kommunikation för förskollärollen. Informantens erfarenhet av att använda rörelser istället för ord i möten med barn är ett språkande som kan överföras till interaktion mellan förskollärare och barn. Lindstrand (2015) lyfter fram vikten av barns multimodala berättande. Enligt Lindstrand kan vi se att kroppslig kommunikation även ska beaktas i skapandet av miljöer och aktiviteter på förskolan.

I samtliga intervjuer diskuteras vad kroppslig kommunikation möjliggör i interaktion med barn. Tankar som lyfts av informant nr. 2 handlar om att vi i det ickeverbala kommunicerandet kan bli mindre intellektuella, mer abstrakta och mer mångfasetterade. Att en förskollärare ska sträva efter stunder då personen blir mindre intellektuell och mer abstrakt kan upplevas som oväntat i sammanhanget. Jag tolkar uttalandet som att det för informanten betyder att det i kroppslig kommunikation finns betydelsefulla kvalitéer som inte är intellektuella utan handlar om mer direkt kommunikation. Att kommunicera abstrakt och därmed härbärgera osäkerheten av att inte veta vad som berättas kan lägga grund för möjligheten att förhålla sig öppen inför vad den andre uttrycker. Till osäker och abstrakt kommunikation kopplar jag Lévinas teori om det oändliga ansvar som ryms i att mötas ansikte mot ansikte. Oändligheten innebär att förhålla sig öppen inför vem den andre kan vara (Lévinas 1991). Att kommunicera abstrakt och därmed mångfasetterat samt utan att

intellektualisera skapar förutsättningar för att möta den andres ansikte utifrån detta perspektiv. Lévinas (1991) menar att relationen till den andre är asymmetrisk vilket innebär att det alltid finns något som inte kan fångas eller förstås. Vi kan inte på förväg veta vem som står framför oss och behöver därför förhålla oss till den andres annanhet utan att reducera eller klassificera (Lévinas 1991). Denna teori bekräftar styrkan i kroppslig dialog då det i osäkerheten om vad som kommuniceras skapas en öppenhet inför att vi inte kan veta vem den andre är utan att varje möte rymmer oändliga möjligheter. Även Biesta (2008) bekräftar detta resonemang då han menar att pedagogiska relationer ska rymma aspekter av osäkerhet och att en lärare ska kunna stå med öppna händer inför sina elever.

6.2 Bjuda in barnet att bli aktivt

I intervjuerna berättar alla tre informanter om erfarenheten av att som sjukhusclown bjuda in barn att påverka mötet.

Plötsligt börjar vi leta efter varandra. Och att man säger ”Har du sett min kompis?” Och då brukar clownen gömma sig bakom mig. Handlar om att barnen älskar att få känna sig klokare än de vuxna. Det är en grundstomme i clown. Att man låter barnet känna att den leder leken (Informant nr. 2).

I citatet ovan framkommer hur informanten beskriver en situation som engagerar barnet att reagera och därmed bli aktivt. I empirin urskiljer jag två metoder som bjuder in till kommunikativa möten med barn. En av dessa metoder är att erbjuda barn att bli regissör. En regissör är en person som ansvarar för helheten samt löser de problem som dyker upp. Informanten berättar om en gestaltning av ett luciåtåg där sjukhusclowner bjöd in ett barn att styra hur tåget skulle förflytta sig i rummet. De agerande clownerna hade enligt informanten gett sig själva förutsättningen att inte helt förstå fenomenet luciåtåg.

Igår hade vi ett möte där vi öppnade en dörr och det första vi sa var ”vi övar luciåtåg”. Sen så började vi sjunga. Och så gick vi på rad i en rytm in i ett rum. I raka linjer. Och så svängde vi. Och så fick vi då problem för det stod en stol i vägen. Och så gick vi runt den. Sen fastnade vi att gå runt stolen. Och redan där fanns ju då liksom ett initiativtagande. [...] Vad som hände senare vara då att. Vi sa att ”vi behöver nog lite hjälp”. I och med att vi hade skapat det problemet blev det en möjlighet för att bjuda in barnet som var i rummet att bli aktiv i vår lek. Då blev den hjälpen blev att den blev regissör. [...] Ett sådant möte som hade den här fysiska impulsen, födde ju någonting som aldrig hade kunnat gå att skapa genom ord. [...] Det e ju lek. Det går ju inte att planera liksom (Informant nr. 3).

Citatet visar hur metoden att bjuda in barnet att bli regissör sker genom kroppslig kommunikation. Informanten beskriver att händelseförloppet inte var planerat utan föddes från en fysisk impuls som inte skulle kunna bli till i ett möte baserat på verbal kommunikation. Informanten berättar om en handling som leder till en ny handling samt att genom handling föds överenskommelser och ett berättande där alla inblandade förstår vad som sker, vilket gör det möjligt för alla att agera och påverka förloppet. Detta exempel visar att i det kroppsliga skapas ett inkluderande kommunikationssätt som engagerar och aktiverar barn. Den andra metoden jag valt att synliggöra betonar väntan som ett sätt att bjuda in barn till kommunikation.

Jag är här som en möjlighet. Du väljer om du vill vara med mig. Därför behöver jag inte göra någonting egentligen. Jag kan komma in och stå i ett rum. Och bara möta vad barnet, vad dens önskan blir utifrån att skapa i det mötet (Informant nr. 3).

Informanten uttrycker ovan att en sjukhusclown skapar förutsättningar för barn att själva få välja om de vill kommunicera samt att uppgiften handlar om att finnas tillgänglig för barnet som en möjlighet till kontakt. De två nämnda ingångarna till interaktion är exempel på möten som inte är instrumentella och därför inte går att planera. Ett improviserat möte som därför är icke-instrumentellt kan kopplas till Lévinas (1991) som beskriver kommunikation med den andre som en njutningsfull osäkerhet. Biesta (2008) menar att en lärare ska kunna stå tomhänt i sin yrkesroll. Lévinas och Biesta bekräftar alltså värdet av sjukhusclownens förmåga att vänta in och befinna sig i ovisshet av vad som ska hända. Att väntan, osäkerhet och förmåga att stå tomhänt är en väg till dialog styrks också av Strickland och Marinak (2015) som menar att om en lärare svarar barn med känslomässig nyfikenhet och försätter sig i en position av att vara medlärande skapas rum för dialog. Ceder (2014) skriver att Lévinas begrepp asymmetri applicerat på rollerna lärare och elev syftar på en filosofisk nivå som överskrider rollerna. Den som är olik mig kan alltid lära mig något oavsett om jag är lärare eller elev (Ibid.). Att improvisera fram ett möte och utgå från den andres reaktioner och uttryck gör det möjligt att vara medlärande då dialogens innehåll skapas av båda parter, vilket därför kan kopplas till Lévinas teori om asymmetriska relationer.

Linge (2007) lyfter fram sjukhusclowners lyhördhet och förmåga att fånga upp små kroppssignaler hos barnet men också den kommunikativa tystnadens möjligheter vilket blir synligt i informantens uttalande. Detta visar på sjukhusclowners lyhördhet inför barnets kroppsliga kommunikation och förmåga att vila i den tystnad som kan uppstå, vilket jag därför förstår som en nödvändig förmåga i autentiskt dialogskapande.

6.3 Kroppslig kommunikation genom kläder

Linge (2007) beskriver clownen som anspråkslös, med lågt anseende vilket lyfter fram känslan hos barn av att vara mer kompetenta än clownkaraktären. Kroppslig kommunikation kan vara ansiktsuttryck, gester, kroppshållning, blickkontakt, rörelsemönster och klädmässiga kännetecken (Argyle 1988). De kommunikationssätt sjukhusclowner använder sig av utgörs delvis av clownernas speciella kroppsuttryck men också genom val av klädsel som ofta innehåller en röd klotformad näsa (Linge 2007).

Vi i vårt utseende, vad vi har tagit på oss och hur vi ser ut, så är vi ju också annorlunda liksom än vanlig sjukhuspersonal. Oj, man ser någonting nytt. Det var inte väntat eller. Jag tror att vi sätter ju med bara vår existens, så skiftar vi mycket. Det märker vi när vi rör oss på sjukhuset (Informant nr. 1).

Av ovanstående citat kan vi se att en sjukhusclown genom ansiktsuttryck, kroppshållning och klädmässiga kännetecken är ett slags påstående eller berättande genom sitt utseende. Sjukhusclownens kan genom att bara existera i ett rum skifta associationer och väcka fantasi hos barn. Till skillnad från sjukhusclownen ser en förskollärare ut som sig själv i sin yrkesroll. Detta innebär att sjukhusclownens förutsättningar är annorlunda än förskolläraryrket.

Min normala person får liksom lite vidgas liksom. När jag är clown så har jag liksom mer utrymme. Det gör någonting att clownen är tillåtande för mig också. Att jag kan liksom använda mig. Skruva mig lite runt. Att man säger det är tillåtande att vara mer. Gå över lite gränser (Informant nr. 1).

Informant nr. 1 beskriver att kläder gör något med vad vi är vilket innebär att clownklädseln hjälper informanten att få känsla av att utrymmet för personlighetens möjligheter vidgas. Lévinas (1991) menar att ansiktet är en uttrycksfull del av människans yttre gräns. Detta bekräftar vikten av sjukhusclownens mimik i mötet med barn (Tomkins 1992). Ansiktet synliggör oss inför varandra och Lévinas (1991) menar att människors kroppsspråk är avslöjande. Denna känslomässiga medvetenhet är i linje med vad Koch (2017) skriver om röstens betydelse för barns mående och engagemang. En lärares röst ger emotionella budskap som barn reagerar på vilket också påverkar barns engagemang i demokratiska processer (Koch 2017). Denna forskning förklarar varför förskollärare behöver vara medvetna om vad mimik, röst och kroppsspråk signalerar.

Avslöjande av emotionella aspekter samt vilka stämningar som känslor förmedlar kan också kopplas till Bauer (2007) som menar att hjärnans spegelneuroner påverkar vad som kan kallas för känslomässig smitta mellan människor. Ett av sjukhusclownernas bidrag till avdelningarna de besöker menar Linge (2007) är den kravlösa glädje som sprider sig under deras besök. Att

vara medveten om hur en förskollärares känslor smittar barn att känna på samma sätt är en del av yrkets förutsättningar.

Talet om kläders påverkan är en aspekt av rollen sjukhusclown som informanten menar stöttar kommunikation med barn. I empirin uttrycks att en kostym kan hjälpa en yrkesroll att tillåta fler aspekter av personligheten att visa sig än vad som blir möjligt i privat klädsel. Utifrån denna aspekt skiljer sig förskollärares förutsättningar från sjukhusclownens vilket kan väcka reflektioner kring de förväntningar som finns på förskolläraryrollen.

En förskollärare går in i olika roller utan att vara medveten om det. Ibland behöver en lärare inta positionen som förmedlare till en stor grupp barn för att i stunden efteråt byta tonhöjd, melodi och styrka för att kunna trösta en enskild individ. Aspelin och Persson (2009) beskriver att en autentisk lärare inte bemöter elever som en anonym massa utan som enskilda individer. En autentisk lärare har dessutom förmåga att reglera graden av närhet och distans i relation till eleverna. De menar att en professionell lärare ser till att undervisning inte får privat karaktär men ändå skapar personliga och känslomässiga relationer. Förmåga att reglera skiftet mellan närhet och distans menar jag kräver god självmedvetenhet och förmåga att skilja på rollen förskollärare i relation till det privata jaget. Detta synliggör att det finns anledning att diskutera förväntningar och förutsättningar för rollen som förskollärare.

Aspelin och Persson (2009) beskriver olika former av lärares yrkeskompetens. De menar att autenticitet är en professionell kompetens och presenterar Fibaek Laursens definition. Laursen (2004, refererad i Aspelin & Persson, 2009) menar att autenticitet innebär förmåga att förkroppsliga budskap. Autenticitet kan därmed förstås som att leva som man lär, vara engagerad och därmed upplevas som trovärdig. Aspelin och Persson (2009) menar att autenticitet inte ersätter goda ämneskunskaper, teoretiska kunskaper i pedagogik eller didaktiska och metodiska färdigheter utan att dessa förmågor och kunskaper tillsammans bildar lärarens professionalitet. Det är inte inom läraren utan tillsammans med elever som det pedagogiska mötet sker och autenticitet är den mest centrala färdigheten i professionell lärarkompetens (Aspelin & Persson 2009). Likt Lévinas (1991) betonar de alltså vikten av relationer och att möta den andres ansikte.

6.4 Sårbarhet och att vara ärlig med egna känslor

Talet om sjukhusclownens sårbarhet återkommer vid ett flertal tillfällen i empirin.

Clownen har ju en möjlighet där att skapa någonting annat. Det e det som är det fina tycker jag med clownen. Clownen är ju sårbar, ska vara sårbar karaktär. Sårbarheten finns bortom det här kallpratandet för säkerhets skull. Ett prat kan också vara sårbart, beroende på vad man säger. Men jag känner att jag själv och jag ser mina kolleger också, ofta lyckas nå ett sårbart tillstånd. Där ett möte blir mycket mer än kallprat. Utan når nått mer kanske av mänskliga behov som att bli sedd, att visa ledsamhet eller genuin glädje. Det lockas fram mycket tydligare i det ordlösa och fysiska tror jag. Det är svårare att kallpratsröra sig (Informant nr. 3).

Ovanstående uttalande har särskilt fångat min uppmärksamhet då begreppet sårbar ofta benämns som något negativt vilket bekräftas av Tinning (2017). Tinning lyfter fram att sårbarhet inte bara begränsar utan också öppnar för möjligheter. Då människans sårbarhet visar att vår kraft som individer är begränsad så betonas istället människans ömsesidiga beroende i lärandesituationer. Tinning menar att Lévinas definition av sårbarhet tar fram öppenhet inför den andre som en grund för kommunikation. Hon lyfter fram den andre som olik och att vi därför alltid har något att lära av de vi möter. Detta resonemang gör sårbarhet till en styrka i rollen som sjukhusclown samt i interaktion med barn, vilket därmed också är intressant att diskutera i relation till förskollärrollen.

Om jag är intonad liksom på att vara öppen. Och inte komma in med en massa spretigt inuti mig, i stunden i alla fall. Så vet jag att jag har en effekt på det som är i rummet, dom jag möter. Absolut. Det är någonting med att vara människa. Det är något mer medvetandegörande liksom. Att vi har signaler, vi har liksom ett slags subtilt språk som inte baserar sig på orden genom munnen liksom. Man känner liksom värmen. Man känner någon som visar sig som lugn och är tillgänglig. [...] Och kan jag liksom städa lite. Om jag kommer själv dit med att jag är trött. Eller har liksom jobbiga saker kring mig. Så har det en effekt på mig, självklart. Jag kan försöka lägga det åt sidan. Jag kan använda vissa saker. Det är en bra sak ibland att man tillåter sig att vara där man är just nu. Sen vet jag att jag transformeras plötsligt när jag kliver in i min clown. På något sätt så får jag en massa energi av det, som är bra. Klart att jag har liksom förädlad mig själv. Att det blir någonting jag kan stänga av och jag kan sätta på (Informant nr. 1).

Ovanstående citat förmedlar värdet av att göra sig tillgänglig inför möten med barn. Att förbereda sig mentalt genom att tona in och hantera vad informanten uttrycker som något spretigt inom sig är en förberedelse inför rollen som sjukhusclown. För att en sjukhusclown ska kunna befinna sig i ett sårbart tillstånd krävs självmedvetenhet om egna känslor och behov.

Men att man har ett intresse i sin röst. Att man faktiskt är lite nyfiken. Det är till oss alla liksom att ha en inblick i sig själv. En person kan ju ha ett väldigt tradigt röstläge. Vill inte vara ovänlig egentligen. Men är inte så bra på att förstå. Ah, det låter lite kanske när jag pratar såhär. Det är

inte konstigt då att andra reagerar. Blir liksom inte uppfattad liksom, som man egentligen vill bli uppfattad. Men det handlar kanske om hur jag presenterar mig (Informant nr. 1).

Informant beskriver här vikten av att ha ett intresse i sin röst. Rösten avslöjar emotionella meddelanden som barn intuitivt tar emot och reagerar på (Koch 2017). Informanten beskriver senare att det handlar om att sätta en ton som är ärlig och att denna förmåga kan förädlas genom kontakt med sig själv och omgivningen. Att ha en ärlig ton är enligt informanten en viktig aspekt av rollen som sjukhusclown. Detta menar jag också lyfter fram något väsentligt för möten mellan barn och förskollärare, vilket bekräftas av Aspelin och Persson (2009) då de lyfter fram trovärdighet som förutsättning för professionell lärarkompetens. Med det menas att elever känner att en lärare förkroppsligar sitt budskap och uppfattas som om personen lever som den lär vilket därmed uppfattas som trovärdigt.

7 Slutdiskussion

Denna uppsats har som syfte att utveckla tänkandet om kommunikation på förskolan. Forskning visar att förskollärare upplever otillräcklighet i relation till att kunna stötta och lyssna till alla barn (Persson & Tallberg Broman 2019). Denna problematik synliggör behovet av hjälpmedel för att dialog trots allt ska uppstå. Genom att använda mig av sjukhusclowners erfarenheter av kroppslig kommunikation är mitt syfte att lyfta fram tekniker och förhållningssätt som skapar förutsättningar för att autentisk dialog ska uppstå.

Studiens empiri har lett mig till fyra kategorier. Det som blir synligt genom de kategorier jag valt är att sjukhusclowners kroppsliga kommunikation fungerar väl för att skapa autentisk dialog, att metoden ”bjuda in barn att bli aktiva” är funktionell för interaktion, att kläder påverkar sjukhusclowners kroppsliga kommunikation samt att visa sårbarhet är angeläget för clownrollen. Till denna kunskap har jag applicerat tidigare forskning och Lévinas teorier samt Ceders, Biestas och Tinnings tolkningar av dem.

7.1 Resultatdiskussion

Informanterna i studien beskriver att de medvetet använder sig av röst, rörelser och fysiska handlingar för att kommunicera med barn på sjukhus. För att barn ska bli medskapare och fysiskt handlande i ett möte krävs att sjukhusclownen bjuder in barn till att påverka situationen. Då sjukhusclowner strävar mot att nå alla barn inklusive de som inte delar samma verbalspråk visar sig kunskaper i kroppslig kommunikation särskilt värdefulla (jfr Skaremyr, 2014). Likvärdigheten ökar när kommunikation är kroppslig, då det ger fler barn chans att delta i dialoger. Detta blir möjligt på grund av att kroppsliga språk är tillgängliga för fler än de som talar svenska. Styrkan hos ickeverbala komponenter bekräftas av Rogoff (2003) samt av Mercer och Howe (2012, refererad i Strickland & Marinak, 2015). Det är en tillgång för förskollärare att utveckla kommunikationsförmågor som inkluderar fler uttryck än verbalt språk. Användning av kunskap om kroppslig kommunikation gäller dels i relation till miljöer och aktiviteter (Lindstrand 2015) men också som denna studie visar i interaktion och dialoger mellan förskollärare och barn.

I empirin betonas sjukhusclowners förmåga till öppenhet i relation till barn. När sjukhusclownen släpper taget om egna bekymmer och möter andra som om de rymmer det

oändliga, skapas förutsättningar för det som kallas autentiska dialoger. Om jag tänker om den jag möter att det inom personen finns outtömlig kunskap, innebär det att jag undviker att kategorisera henne (Lévinas 1991). Enskilda individer kan bli stämplade som problematiska i en barngrupp. Kategorisering är ett sätt att utöva makt som kan befästa en förväntad bild. Som förskollärare i en intensiv tillvaro finns det en utmaning i att undvika kategorisering av barn och istället prioritera öppenhet och närvaro med den som står framför ens ansikte. Lévinas (1991) tankar om att mötas ansikte mot ansikte med en öppenhet för vad den andre kan vara, menar jag kan ge stöd för denna prioritering.

Aspelin och Persson (2009) skriver att en lärares professionalitet bland annat består av att kunna reglera graden av närhet och distans i relation till elever. Trots förmåga att skapa en personlig och känslomässig situation finns det en svårighet i att inte låta undervisningen få privat karaktär (Ibid.). Det ligger alltså en utmaning i att som förskollärare skapa balans mellan det privata och det personliga. Utifrån detta resonemang kan vi se att medvetenhet om gränsen mellan privat och personligt, är en viktig förmåga att ha som lärare. För att detta ska bli möjligt är självkänedom en nödvändighet.

Sjukhusclownens klädsel har effekt på vad som blir möjligt att vara i sin yrkesroll, menar en av informanterna. Under en arbetsdag intar en lärare ett flertal roller. Ena stunden ska läraren få en stor grupp barn att lyssna och strax efteråt kan det uppstå behov av att ändra röst och kroppsuttryck för att trösta eller samtala med enskilda individer. Val av tonhöjd, melodi och styrka i rösten avslöjar emotionella meddelanden som barn intuitivt tar emot och reagerar på (Koch 2017). Jag menar att medvetenhet om skillnader mellan förskollärarens röstkvalitéer och roller kan underlätta skiftet mellan dem. Det finns en föreställning om att ett plötsligt skifte mellan olika roller förminskar lärarens auktoritet. Att byta roll är en svår konst som sällan får uppmärksamhet i diskussioner kring lärarrollen. Det är betydelsefullt att kunna skifta mellan ett auktoritativt ledarskap och autentisk dialog. Diskussionen om vilka egenskaper och uttryck en förskolläraryrke roll får rymma kan kopplas till vad kläder och attribut kan möjliggöra. Att bli medveten om normer som finns kring vilka egenskaper och uttryck en förskollärare får uttrycka, menar jag berikar rollen genom att det synliggör vad som är möjligt att vara och därmed bidrar till att uppfatta fler alternativ.

Tinning (2017) tar upp begreppet sårbarhet som hon utifrån Lévinas definition menar symboliserar människors ömsesidiga beroende av varandra. Utifrån denna definition i kombination med synen på att en förskollärare ska vara öppen mot att lära av barn och därmed vara beroende av barns kunskap bekräftar vikten av att en förskollärare kan visa sig

sårbar. Om lärare visar känslomässig nyfikenhet och försätter sig i en position av att vara medlärande kan det skapa rum för dialog (Strickland & Marinak 2015). Det finns en föreställning om att lärare som visar sårbarhet inför en grupp barn därmed underminerar sin auktoritet. Detta menar jag inte behöver ske om läraren samtidigt är medveten om hur ett rollskifte kan gå till. Finns det medvetenhet om att en ledare får rymma både säkerhet och sårbarhet kan detta bidra till en mer komplex, rikare och därmed mer trovärdig lärarroll.

Dialogen mellan sjukhusclown och barn beskrivs av informanterna som flexibel då den utvecklas utifrån vad som sker i stunden. Det går inte att förutse vad som kommer uppstå i mötet mellan sjukhusclown och barn. Varje interaktion innehåller improvisation. Aspelin och Person (2009) har skrivit om lärarrollen och menar att goda kunskaper i sitt ämne, att vara kunnig i pedagogisk teori samt att ha didaktiska och metodiska färdigheter är delar av yrkeskunskapen. Tillsammans med autenticitet bildar dessa delar lärarens professionalitet. Biesta (2013) argumenterar för synen på undervisning som att ge en gåva som bidrar med något radikalt nytt till eleven. Detta innebär en syn på lärarens som en central aspekt av undervisning. Både Aspelin och Persson samt Biesta lyfter alltså fram mötet mellan förskollärare och barn som särskilt betydelsefullt.

7.2 Relevans för yrket

Bilden av förskolan som skrivs fram i denna uppsats visar på en normativ syn på språk där kroppslig kommunikation inte har en självklar roll. Uppsatsen bidrar till en inkluderande syn på språk, där kroppslig kommunikation kan få en viktig roll i dialog mellan förskollärare och barn. Uppsatsen lyfter fram att verbalt språkande tenderar att bli ett dominant uttryckssätt i samtal mellan människor. Medvetenhet om denna tendens kan bidra till ett förhållningssätt där olika språk inte konkurrerar med varandra, utan alla kommunikationssätt blandas och används för att nå fram till mottagaren.

I uppsatsen målas förskolan fram som en plats med allt för lite utrymme för individuella samtal med barn. Barngruppers storlek påverkar möjligheten för förskollärare att kunna skapa dialog. Utrymmet för samtal mellan lärare och barn har minskat (Polesel & Dulfer & Turnbull 2012). Om vi utgår från att autentiska dialoger ska prioriteras i förskolan, hur kan detta realiseras med de förutsättningar som finns? Hur många barn kan rymmas i en barngrupp utan

att tiden för samtal med god kvalitet blir för kort? Att alla barn dagligen ska få bli medskapare i autentiska dialoger är kanske en alltför svår målsättning att uppnå utifrån dessa förutsättningar?

I denna uppsats har jag hittills betonat likheter mellan sjukhusclowner och förskollärare. Det finns också ett flertal skillnader mellan sjukhusclowners och förskollärares uppdrag och förutsättningar. Sjukhusclowner har inte någon läroplan att leva upp till, vilket på juridisk nivå ställer särskilda krav på förskollärare. Sjukhusclowner möter endast ett barn i taget och behöver därmed inte göra prioriteringar i stunden av vilket barn som kommunikationen riktas mot. Denna prioritering tvingas förskollärare ständigt göra. Vårdnadshavare har förväntan på att en förskollärare ska ansvara för barnets utveckling på lång sikt men förväntar sig enbart att en sjukhusclown gör skillnad för stunden. På grund av dessa skilda förutsättningar kan en jämförelse mellan yrkeskategorierna upplevas problematisk.

Vid ett flertal tillfällen i texten kommer jag fram till värdet av självkänedom. Går denna förmåga att läras ut eller är det något en människa redan har, alternativt inte har? Oavsett vilket så betonas behov av att lära känna sig själv i sin yrkesroll, vilket jag menar är en central förmåga för förskollärare.

7.3 Metoddiskussion

Jag har undersökt sjukhusclowners tal om kroppslig kommunikation. Då studiens urval är litet och endast rymmer tre informanter är resultatet inte generaliserbart för yrkesgruppen. Studien representerar dessa tre informanter och tar tillvara kunskap de erövat i sitt yrke som sjukhusclowner. Det lilla urvalet har lett till att det varit svårt att göra jämförelser mellan intervjuerna.

Jag valde semistrukturerade intervjuer för att skapa förutsättningar för öppet lyssnande (Hallin & Hellin 2018) i syfte att fördjupa förståelsen av kroppslig kommunikation. Min intervjuemetod var att låta informanterna prata fritt och undvika att styra deras uttalanden. Trots att jag försökt vara så opartisk som möjligt har min egen inställning till kroppslig kommunikationen påverkat informanterna samt min analys och diskussion. De tolkningar jag gjort av informanternas uttalanden bygger på min förförståelse av ämnet och blir därför

tendensiösa. Mitt intresse har varit att få bekräftelse för positiva aspekter av fenomenet och jag har därför gått in i studien med förväntan om resultatet. Jag frågade inte efter erfarenheter som skulle kunna visa negativa aspekter av kroppslig kommunikation, men skulle såklart varit öppen för om dessa aspekter tagits upp. Studiens intervjuer är inte helt bärande för uppsatsen, då det framför allt är applicering av teori och tidigare forskning som är mitt huvudsakliga bidrag för att utveckla tankar som möjliggör autentisk dialog mellan förskollärare och barn.

7.4 Förslag på vidare forskning

Då kroppslig kommunikation är en stor del av många yrken är det intressant att göra liknande studier som denna, riktade mot andra yrkeskategorier. Vårdpersonal, såsom barnmorskor eller barnläkare kan vara bärare av värdefull kunskap att överföra till förskolläraryrollen. Även dansares tal om kroppslig kommunikation tycker jag är intressant i relation till att deras uttryckssätt rör sig mot en mer abstrakt förståelse av språk.

Mycket av det jag kommit fram till i uppsatsen till ligger nära retorisk kompetens. Retorik handlar om konsten att övertyga en publik (Kindeberg 2011). När en lärares retorik fungerar uppfattas personen som förtroendeingivande och når fram till mottagarens känslor. Kindeberg (2011) har skrivit om lärarrollens muntliga relationer. Hennes text kan vara en utgångspunkt för vidare forskning. Detta skulle kunna leda fram till en studie av hur förskollärare använder sig av retorik i sin undervisning. Det är också intressant med forskning som bedriver utvecklingsarbete i relation till kroppslig kommunikation och retorik. En sådan studie skulle kunna ge lärdomar om vilken nytta förskolläraryrollen har av att utveckla sin kommunikativa och retoriska kompetens.

Jag har funnit en del forskning på förskolläraryrollen tillsammans med begreppet relation men inte lika mycket i kombination med kroppsliga språk såsom musik, bild eller musik. Då uppsatsens syfte är att synliggöra metoder och förhållningssätt som är användbara för förskollärare och det saknas forskning på området, föreslår jag fler undersökningar i relation till multimodalt språkande. Detta tänker jag kan bidra till utveckling mot rikare och mer likvärdig kommunikation mellan förskollärare och barn. Det skulle också vara intressant om någon som inte redan är övertygad om de estetiska språkens potential var den som utför en sådan studie, då det kan bidra med fler kritiska perspektiv.

8 Referenser

Alvehus, Johan (2019). *Att skriva uppsats med kvalitativ metod*. Stockholm: Liber AB.

Alvestad, Torgeir & Bergem, Helen & Eide, Brit & Johansson, Jan-Erik & Os, Ellen & Pálmadóttir, Hrönn & Pramling Samuelsson, Ingrid & Winger, Nina (2013). Challenges and dilemmas expressed by teachers working in toddler groups in the Nordic countries. *Early Child Development and Care*, 184(5). <https://www.tandfonline.com.proxy.mau.se/doi/full/10.1080/03004430.2013.807607>

Aspelin, Jonas & Persson, Sven (2009). Yrkeskunnande-i relation. Teoretiska perspektiv på lärares grundkompetens. I Fransson, Ola Jonnergård, Karin (red.) *Kunskapsbehov och nya kompetenser. Professioner i förhandling*. Stockholm: Santérus Academic Press.

Bauer, Joachim (2007). *Varför jag känner som du känner. Intuitiv kommunikation och hemligheten med spegelneuronerna*. Stockholm: Natur och Kultur.

Biesta, Gert (2013). Receiving the Gift of Teaching: From ‘Learning From’ to ‘Being Taught By’. *Studies in Philosophy and Education*. 32(5). <https://orbilu.uni.lu/handle/10993/7830> (2020-05-10)

Biesta, Gert (2008): Pedagogy with empty hands. Levinas, education, and the question of being human. I Egéa-Kuehne, Denise (red.) *Levinas and Education. At the Intersection of Faith and Reason*. London: Routledge.

Bratterud, Åsa, Sandseter, Ellen Beate H. & Seland, Monica. (2012). *Barns trivsel og medvirkning i barnehagen: Barn, foreldre og ansattes perspektiver*. Trondheim, Norway: NTNU samfunnsforskning, Barnevernets utviklingscenter. <https://samforsk.brage.unit.no/samforsk-xmlui/bitstream/handle/11250/2366191/Barns%2btrivsel%2bog%2bmedvirkning%2bi%2bbarnhagen%2bwebutgave.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Burchinal, Margaret & Howes, Carollee & Pianta, Robert & Bryant, Donna & Early, Diane & Clifford, Richard & Barbarin, Oscar (2008). Predicting child outcomes at the end of kindergarten from the quality of pre-kindergarten teacher–child interactions and instruction. *Applied Developmental Science*. 12(3). <https://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=32996567&S=R&D=ehh&EbscoContent=dGJyMNHr7ESep644y9f3OLCmsEieprZSs6q4SrWWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGpt0mwqrdQuePfgeyx44Dt6fIA>

Ceder, Simon (2014). Etik och jämlikhet: En diskussion om den pedagogiska relationens villkor utifrån Emmanuel Levinas filosofi. *Utbildning & Demokrati*. 23(2). <https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2014/nr-2/simon-ceder---etik-och-jamlikhet.pdf>

Giorgi, Amadeo (1985). Sketch of a psychological phenomenological method. I: Amadeo Giorgi (Red.) *Phenomenology and psychological research*. Pittsburgh: Duquesne University Press.

Gonzalez, Norma & Wyman, Leisy & O'Connor, Brendan H. (2011). The past, present, and future of "Funds of Knowledge". I Bradley A. Levinson & Mica Pollock (Red.) *A companion to the anthropology of education*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Granström, Helena (2010). *Det barnsliga manifestet*. Halmstad: Ink bokförlag.

Grodal, Torben Kragh (1997). Kropssprog i medieret form. *Tidsskrift for mediekultur*. 13(26). <https://tidsskrift.dk/mediekultur/article/view/1087/992>

Hallin, Anette & Helin, Jenny (2018) *Intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Hamre, Bridget K. & Pianta, Robert C. (2001) Early Teacher–Child Relationships and the Trajectory of Children's School Outcomes through Eighth Grade. *Child development*. 72(2). <https://web-a-ebSCOhost-com.proxy.mau.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=12&sid=42b78e34-e915-42f0-8b5c-4f5cba93c565%40sessionmgr4007>

Hvit Lindstrand, Sara (2015). *Små barns tecken- och meningsskapande i förskola. Multimodalt görande och teknologi*. Taberg: TMG Tabergs AB. <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:809835/FULLTEXT02.pdf>

Justesen, Lise & Mik-Meyer, Nanna (2010) *Kvalitativa metoder. Från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Kindeberg, Tina (2011). *Den muntliga relationen i undervisningen*. Stockholm: Natur & Kultur.

Klein, Amelia J. (2003). *Humor in Children's Lives: A Guidebook for Practitioners*. Westport CT: Praeger. Blackwell Publishing Ltd.

Koch, Anette Boye (2017). Sounds of Education; Teacher Role and Use of Voice in Interactions with Young Children. *International Journal of Early Childhood*. 49(713) <https://web-a-ebSCOhost-com.proxy.mau.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&sid=42b78e34-e915-42f0-8b5c-4f5cba93c565%40sessionmgr4007>

Kreiman, Jody & Sidtis, Diana (2011). *Foundations of voice studies: an interdisciplinary approach to voice production and perception*. Malaysia: Wiley-Blackwell.

Kvale, Steinar & Svend Brinkman (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lévinas, Emmanuel (1988). *Etik och oändlighet. Samtal med Philippe Nemo*. Stockholm/Lund: Symposion Bokförlag & Tryckeri AB.

Lévinas, Emmanuel (2014). *Existence & Existents*. Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University Press.

Lévinas, Emmanuel (1991). *Totality and infinity*. The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Lundin, Elin (2008). *Konsten att hitta sin teori*. I Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David (red.) *Uppdrag: Forskning*. Korotan Ljubliana: Liber AB.

- Linge, Lotta (2007). Sjukhusclowner - i kommunikation med sjuka barn. *Socialmedicinsk tidskrift*. 84(3). <https://socialmedicinskritidskrift.se/smt/index.php/smt/article/view/596/416>
- Madsen, Benedicte (2002). Kommunikationstrekanten. Indhold, forhold og kontekst. I: Løw, Ole och Svejgaard, Erik (red.) *Psykologiske grundtemaer*. Aarhus: KvaN.
- Nieto, Sonia (2009). *Language, culture, and teaching: Critical perspectives*. New York: Routledge.
- Persson, Sven & Tallberg Broman, Ingrid (2019). *Hög sjukfrånvaro och ökad psykisk ohälsa: Om dilemman i förskollärares uppdrag*. Malmö: Avdelningen för kvalitet och myndighet, Förskoleförvaltningen.
- Polesel, John & Dulfer, Nicole & Turnbull, Malcolm (2012). *The experience of education: The impacts of high stakes testing on school students and their families*. Sydney: Whitlam Institute. <https://core.ac.uk/download/pdf/30680023.pdf>
- Rogoff, Barbara (2003). *The cultural nature of human development*. New York, NY: Oxford University Press.
- Skaremyr, Ellinor (2015) *Nyanlända barns deltagande i språkliga händelser i förskolan*. Karlstad: Universitetstryckeriet. Karlstad 2014 <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:731630/FULLTEXT01.pdf>
- Skolverket (2016). *Nya riktmärken ska bidra till mindre barngrupper*. Stockholm: Skolverket. <https://news.cision.com/se/skolverket/r/nya-riktmarken-ska-bidra-till-mindre-barngrupper-i-forskolan,c9912460>
- Strickland, Martha och Marinak, Barbara (2015). Not Just Talk, But a “Dance”! How Kindergarten Teachers Opened and Closed Spaces for Teacher–Child Authentic Dialogue. *Early Childhood Education Journal*. 44(6). <https://web-a-ebSCOhost-com.proxy.mau.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=bd60af09-a99c-455f-aade-9435e310fb6c%40sdc-v-sessmgr01>
- Tinning, Katrine (2017). *The Ambivalent Potentiality of Vulnerability. Museum Pedagogy in Exhibitions on Difficult Matters and its Ethical Implications*. Lund: Media-Tryck. <https://web-b-ebSCOhost-com.proxy.mau.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=d1876c97-7e44-4853-a4f9-e8b69f24f437%40pdc-v-sessmgr02>
- Tyrdal, Stein (2002). *Humor og Helse - i teori og praksis*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Vetenskapsrådet (2011). *Vetenskapsrådets forskningsetiska principer*, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 2020-03-23)